

Utforskende skriving og lek med språk i barnehagen

av Heidi Sandø og Agnete Vaags, universitetslektorer ved Skrivesenteret, NTNU

Barn har til alle tider uttrykt seg gjennom å tegne og «skrive», og dette er noe de aller fleste starter ganske tidlig med. I den tidlige skrivingen løftes barns utforskning med tegning, skribling, bokstaver og ord fram som naturlig i den skriftspråklige utviklingen. Det handler ikke først og fremst om opplæringen, men om barnas utforskning og tilnærming til selvstyrte og indremotiverte aktiviteter. I et utvidet tekstbegrep ansees også tegning, skribling og lekeskriving som tekster. Barn er opptatt av bokstaver og alfabetskriving, og deres tegneutvikling følger som regel noen faste stadier. De er ikke opptatt av skriveretning. Barnet tegner og skriver for å kommunisere noe til andre, og de skriver gjerne navnet sitt på tekstene sine for å synliggjøre eierskap og identitet. Tekstproduksjonen regnes som sosial og skjer ofte i samspill med andre barn hvor dialogen spiller en viktig rolle. Personalets støtte i barns oppdagelse av skriftspråket og hvordan de tilpasser og justerer støtten til hvert barn med verbal respons er også av betydning for barns tilnærming til skriftspråket. De ansatte ivaretar barnets utvikling og læring gjennom å være tett på i barnas skriveprosesser. Det å ha kunnskap om barns utvikling på dette området er nødvendig for å kunne møte barnas behov for tilrettelagt støtteⁱ.

Barn språkforståelse og språkkompetanse kan også omtales som barnets literacyutvikling. Literacy-begrepet handler om noe mer enn å være skriftkyndig, «... det handler blant annet om hvordan skrift kan brukes i sosiale sammenhenger i vår kultur, og hvordan disse sammenhengene påvirker hverandre både i form og innhold i det som uttrykkes gjennom skrift»ⁱⁱ. Barn som deltar i en kultur som knyttes til skriftspråk, skriving, tegning og samtaler, deltar i en literacy-kultur. I en literacy-kultur møter barn en rekke teksthendelser, dette er aktiviteter hvor de kan oppleve skriftspråket i bruk.

MARIA HAR FUNNET FRAM MATERIELL OG UTSTYR HUN TROR BARN FÅR BRUK FOR NÅR DE SENERE SKAL LEKE BUTIKK I SKOGEN OG HUN VET AT DE DA GJERNE VIL LAGE BÅDE PLAKATER OG NAVNESKILT. HUN PAKKER SEKKEN SAMMEN MED BARN SAMTIDIG SOM HUN MØTER BARNAS VERBALE YTRINGER OM DET DE SKAL GJØRE NÅR DE KOMMER FRAM TIL TURSTEDET.

Mange barn skriver ofte før de leser, og skrivningen har derfor en viktig betydning for barnas literacy-utvikling. Barn har som regel stor fonologisk kapasitet, og de lyderer bokstavlydene når de utforsker skriften og former ord. Barn bruker verbalspråket når de skriver, og det er naturlig for dem å prøve å lese det de selv har skrevet. Slik blir de også involvert i sin egen læringsprosessⁱⁱⁱ. Det er nære forbindelser mellom barns talespråk og utforskende skrivning, men barna er ikke avhengig av å ha oppdaget det alfabetiske prinsippet for å utforske skriftspråket. De må altså ikke kunne å sette sammen bokstaver (grafemer) til ord for å uttrykke seg gjennom skrift. Barn får mer og mer innsikt i at den muntlige talen brytes ned til mindre deler helt ned til lyder (fonemer), og at det er disse lydene som omsettes til bokstaver når de skriver. Barna er da på god vei over «broen» fra talespråk til skriftspråk, og det er derfor viktig at ansatte i barnehagen vektlegger bokstavenes lydside når de støtter barnas utforskning av skriftspråket^{iv}.

HER VISER MARIA FRAM ULIKE ARTEFAKTER (GJENSTANDER) SOM HUN HAR TATT MED I SEKKEN OG SOM BARNA KAN FÅ BRUK FOR I BUTIKKLEKEN SIN UTE I SKOGEN. HUN LAR BARNA PRATE MEST MULIG I FORBEREDELSESFASEN AV BUTIKKLEKEN, OG HUN STØTTER DEM VED Å RETTE OPPMERKSOMHETEN MOT DELPROSESSER I TALE, ALTSÅ DET Å FORMULERE SEG.

Utviklingen av skriftspråk er mer avhengig av støtte fra andre, enn hva utviklingen av talespråket er. Barns utforskende skrivning handler ikke om at barn skal lære seg å lese og skrive i barnehagen. Ved å tilrettelegge barnehagens fysiske miljø og gjennom å anerkjenne og møte barna der de er i sin utvikling, fremmes deres grunnkompetanse som er viktig for at de skal utvikle litterasitet. Det stilles altså ingen krav om at barnet må mestre spesielle ferdigheter før de skriver. Barnet utvikler ulike literacy-ferdigheter i eget tempo, og ikke etter et fast mønster. Barns skriveutvikling starter med skribleskrift eller et forsøk på å kopiere bokstavsymboler. Etter hvert som barn oppdager stadig nye bokstavlyder, vil de kunne bruke disse i egen skrivning^{vi}.

Skrijvingen har et formål

Barn må oppleve at skrijvingen har et formål eller en funksjon i det de holder på med for at skrijving skal bli en naturlig del av leken. Barna skriver gjerne når de har et behov for å uttrykke seg, og som regel er dette relatert til mellommenneskelige forhold, som for eksempel å lage bursdagskort til venner og familie. Barn lager også lister eller plakater som en del av leken, for eksempel når de trenger en plakater til butikkleken sin.

HER SER VI HVORDAN BARN TAR I BRUK SKRIFTSPRÅKET SOM EN NATURLIG DEL AV EN BUTIKKLEK UTE I SKOGEN, OG HVORDAN PEDAGOGEN STØTTER BARNAS UTFORSKNING GJENNOM Å VÆRE TETT PÅ, ANERKJENNE OG VÆRE I DIALOG MED BARNET.

Det er mange naturlige arenaer for barna å utforske skriftspråket i barnehagen, og de ansatte skal stimulere og inspirere til språklig nysgjerrighet gjennom både styrte og mer frie aktiviteter sammen med barna. Barnehagehverdagen består også av mange daglige skrifthendelser der personalet kan være gode modeller for barna. Det er nok spennende for barna å få lov til å finne navnet sitt på navnelista når de kommer til barnehagen, og tenk hvor gøy det hadde vært å skrive navnet sitt selv her! Ansatte kan også invitere med barn når de skriver handlelister, plakater til foreldrekafe eller invitasjoner til påskefrokost. I disse teksthendelsene er det stort rom for dialog og barna får verdifull erfaring med hvordan skriftspråket brukes til ulike formål^{vii}. Barns interesse for skriving springer ofte ut fra deres erfaringer fra hverdagslivet, ønsket om å markere identitet, å være sammen med andre eller for å skape et estetisk uttrykk^{viii}. I butikkleken klippet barna ut bilder fra aviser og reklamer. De snakket om ulike typer butikker og hva som var kunne kjøpes der. Barna lagde plakater og skilt til en matbutikk der de brukte utklippene av varer som de likte, tegnet og skrev selv. Barn erobrer skriftspråket i samspill med andre, de og tar i bruk det muntlige språket underveis i disse prosessene. Samspill og lek med jevnaldrende er også en sentral en del av barns utforskning av skriftspråk, og dette aspektet må derfor også løftes fram i barnehagens språkarbeid^{ix}. I butikkleken opplevde barna at ord ble brukt i konkrete situasjoner. De anvendte nye innlærte ord i en språklig dialog der rollelek er en naturlig uttrykksform for dem.

Møteplasser for teksthendelser

For at barn skal kunne ta i bruk tegning og skriving som en meningsfull aktivitet, må barnehagen legge til rette for dette gjennom å skape gode møteplasser. En møteplass skapes gjennom at personalet tar bevisste valg når det kommer til det fysiske miljøet, tilgang på materiell, planløsning og innredning inne og ute i barnehagen. Møteplassen blir kontekstualisert gjennom barn og ansattes bruk av stedet. Artefaktene, materialet

og rommets utforming og funksjonalitet påvirker hvordan barn og ansatte tar i bruk rommet. I butikkleken brukte barna sansene sine og ulike artefakter for å skaffe seg begrepsdybde og forståelse. Barn i barnehagealderen har svingende abstraksjonsevne og lite utviklet språklig referansesystem, og de er derfor avhengig av å få oppdage med konkrete^x. Det er gjennom utforskning, samspill og i lek at barn utvikler og lærer best.

MARIA HAR SKAPT EN MØTEPlass I SKOGEN HVOR BARNNA INVITERES TIL Å DELTA I EN TEKSTHENDELSE HVOR DE SAMMEN LAGER PLAKATER TIL BUTIKKLEKEN SIN. HER HAR BARNNA GOD TILGANG PÅ MATERIELL OG UTSTYR DE TRENGER I TEKSTPRODUKSJONEN.

Barns tekstproduksjon

Barn er som regel opptatt av hva de ser rundt seg, og det er derfor viktig at de har tilgang på utstyr og redskaper, og at de kan ferdes i et miljø som preges av materialrikdom^{xi}.

Barn produserer sammensatte tekster, og de bruker det de har tilgjengelig til enhver tid i tekstproduksjonen for å få fram budskapet sitt. Barns behov for å uttrykke seg er en vesentlig del av deres utforskning av skriftspråket. Skrivning er en meningskapende prosess, der barnet bruker ulike redskaper for å uttrykke seg^{xii}. Slik vi ser at barna

gjør når de lager plakater til butikkleken, der de limer inn bilder, tegner og skriver med ulike farger og skriveredskaper. Når barn omgis av møteplasser som inviterer dem til å ta i bruk skriftspråket på en naturlig måte, kan godt hende at de også inkluderer meningsskapende aktiviteter som en del av språkleken i samspill med andre barn og de ansatte i barnehagen. Skrivelysten og skrivegleden hos barn må løftes fram, fordi den har stor verdi for deres skriveutvikling her og nå og fram i tid. Anerkjenn barns skriblerier og tegninger som en av de første formene for meningsskaping hos barnet!

I DEN MULTIMODALE TEKSTPRODUKSJONEN ER DET ROM FOR SPRÅKLEK, DIALOG OG SAMSPILL MED JEVNALDRENDE. BUTIKKLEKEN SETTES I GANG OG BARN INKLUDERER PLAKATENE OG NAVNESKILTENE PÅ EN NATURLIG MÅTE I LEKEN, OG DE ANVENDER OG UTVIKLER PÅ DEN MÅTEN SIN SAMLEDE LITERACY-KOMPETANSE I SAMSPILL MED HVERANDRE.

FOTO:

ESBEN KROGSTAD KAMSTRUP

ILLUSTRASJON:

VILDE CARINA VAAGS. HENTET FRA NTNU SKRIVESENTERET (2021). BARNEHAGENS DIGITALE PRAKSIS:

[HTTPS://SKRIVESENTERET.NO/KOMPETANSEUTVIKLING/BARNEHAGENS-DIGITALE-PRAKSIS/](https://skrivesenteret.no/kompetanseutvikling/barnehagens-digitale-praksis/)

-
- ⁱ Clay, M. M. (1975). *What did I write: beginning writing behavior?* Heineman.
- ⁱⁱ Smidt, J. (2013). Barns vei til literacy. I M. Semundseth & M. H. Hopperstad (Red.). *Barn lager tekster. Om barns tidlige tekstproduksjon og de voksnes betydning.* (ss.15-28). Cappelen Damm Akademisk.
- ⁱⁱⁱ Chomsky, C. (1971). Write First. Read Later. *Childhood Education: Journal of the Association for Childhood Education.* Vol.:47 Iss: 6. Physical version at UiO HumSam-biblioteket: UHS Tidsskr; Chi 28(1951)-87(2011).
- ^{iv} Høigård, A, (2019). *Barns språkutvikling - muntlig og skriftlig.* 4.utgave. Universitetsforlaget.
- ^v Hagtvet, B. E. (2004). *Språkstimulering: tale og skrift i førskolealderen.* Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Hagtvet, B. E. (2012). Skrivelyst og læring i barnehagen? I *Skrivelyst i barnehagen.* S. Madsbjerg & K. Friis (Red.) (1. utgave, Bd.). Dansk Psykologisk Forlag A/S.
- ^{vi} Korsgaard, K., Hannibal, S. & Vitger, M. (2011) *Oppdagende skriving – en vei inn i lesingen.* Cappelen Damm.
- ^{vii} Sandø, H. & Myran, I. H. (2018). *Språkarbeid og utforskende skriving i barnehagen.* Pedlex.
- ^{viii} Hopperstad, M. H., Semundseth, M. & Lorentzen, R. T. (2009). Hvilke interesser synes å motivere femåringer til å skrive i barnehagen? *Tidsskriftet FoU i praksis*, 3(2), 45-63. Hentet fra <http://tapir.pdc.no/pdf/FOU/2009/2009-02-4.pdf>
- ^{ix} Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Corsaro, W. A. (2003). *We're friends, right? Inside kids' culture.* Washington, D.C.: Joseph Henry.
- ^x Haugstad, O. (2014). *Språk og skriftspråkstimulerende aktiviteter i barnehagen.* Pedagogisk forlag.
- ^{xi} Kunnskapsdepartementet (2017). *Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.* Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-04-24-487>
- ^{xii} Kress, G. (1997). *Before writing. Rethinking the paths to literacy.* Routledge.